

Gra edukacyjna

WŁOCŁAWSKIE ŚCIEŻKI PAMIĘCI

Wiek XIX–XX

Historia wokół nas

Jak często idąc do szkoły, sklepu czy pracy, mijamy pomniki i tablice pamiątkowe? Czy zwracamy uwagę na miejsca pamięci narodowej? Jakie wydarzenia historyczne istotne dla naszego miasta i państwa są na nich upamiętnione? Czy dostrzegamy, że historia otacza nas z każdej strony? Czy nie warto się zatrzymać, podejść bliżej i przeczytać napis na tablicy pamiątkowej?

Pracownicy bydgoskiej delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku przy współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego opracowali planszową grę edukacyjną *Włocławskie ścieżki pamięci. Wiek XIX–XX*. Grę przygotowano głównie z myślą o uczniach szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Trzy warianty przeprowadzenia rozgrywek sprawiają, że może być ona także świetną rozrywką dla osób dorosłych. Rozgrywka nie tylko dostarcza wiele radości i emocji, ale także przekazuje konkretną wiedzę historyczną o dziejach Włocławka i Polski w minionych stuleciach. Pokazuje, jak przeszłość styka się z teraźniejszością i jak bardzo historia regionalna związana jest z tą ogólnopolską. Uczy patriotyzmu i szacunku dla „małej” i „dużej” Ojczyzny. Wreszcie, *Włocławskie ścieżki pamięci* to gra edukacyjna nie tylko o przeszłości, ale także o współczesnym Włocławku.

Iluz takich ludzi, zapatrzonych w Serce Odkupiciela, przeszło przez tę nadwiślańską ziemię, przez to biskupie miasto? A w tym naszym trudnym wieku XX, czy takim człowiekiem nie był Maksymilian Maria Kolbe i biskup Michał Kozal? Czy nie był nim wielki Prymas Tysiąclecia, kardynał Stefan Wyszyński? A przed nim jeszcze – ci wszyscy męczennicy obozów hitlerowskich, w których diecezji włocławskiej wypadło zapłacić szczególnie wysoką cenę krwi?

Z homilii Jana Pawła II wygłoszonej w czasie mszy świętej, Włocławek, 7 czerwca 1991 r.

SPIS TREŚCI

Instrukcja gry	6		
Karty			
1. Czas zaborów	9	13. Grzywno	21
2. Rok 1863	10	14. Pułk Ziemi Kujawskiej	22
3. Rusyfikacja	11	15. Getto	23
4. Noblista	12	16. Szare Szeregi	24
5. Wielka Wojna	13	17. Armia Krajowa	25
6. Odzyskanie niepodległości	14	18. Zbrodnia Katyńska 1940	26
7. Rok 1920	15	19. Biskup Michał Kozal	27
8. Flotylla Wiślana	16	20. Żołnierze Wyklęci	28
9. Wódz Narodu	17	21. Prymas Polski	29
10. Biało-czerwona szachownica	18	22. Papież Polak	30
11. Rydz-Śmigły	19	23. Bł. ks. Jerzy Popiełuszko	31
12. Pińczata	20	24. Internowani	32

Instrukcja gry

Liczba graczy: 2–6

Wiek: od 8 lat

Czas gry: 20–40 minut

W zależności od wieku graczy proponujemy trzy warianty gry:

Wariant I: „memory klasyczne” (sugerowany wiek graczy 8+)

Na początku rozgrywki należy przetasować wszystkie karty do gry i położyć je na stole obrazkami do dołu. Z kart układamy prostokąt o bokach 6 x 8 (karty nie powinny się ze sobą stykać). Osoba najmłodsza rozpoczyna rozgrywkę, odkrywając dwie dowolne karty (uwaga: karty pozostają odkryte na stole przez ok. 5 sekund). Jeżeli są to różne obrazki, wszyscy gracze próbują zapamiętać ich położenie, po czym karty zostają ponownie zakryte. W sytuacji, gdy gracz odśloni identyczne obrazki, zabiera karty. Kierunek gry jest zgodny z ruchem wskazówek zegara. Rozgrywka toczy się do momentu zabrania ostatnich kart ze stołu. Zwycięża gracz, któremu udało się zebrać największą liczbę par.

Wariant II: „memory historyczne” (sugerowany wiek graczy 10+)

Na stole obok kart do gry pojawiają się także ponumerowane karty odpowiedzi ułożone w stos, tak, aby nazwy kart były widoczne, a numery zakryte. Po odkryciu dwóch takich samych kart gracz uruchamia klepsydre, która odmierza maksymalny czas przeznaczony na odszukanie właściwej karty odpowiedzi. Gracz wybiera ze stosu właściwą kartę odpowiedzi i kładzie na stole w taki sposób, aby numer był widoczny. W przypadku poprawnej odpowiedzi (numer karty jest identyczny z numerem kart do gry) zabiera odkryte obrazki i kartę odpowiedzi. W przypadku błędnej odpowiedzi (numer karty odpowiedzi jest inny niż odkrytej pary) karty zostają ponownie zakryte, a karta odpowiedzi wędruje na spód stosu. Pozostałe zasady i przebieg rozgrywki są takie same jak w wariantcie I.

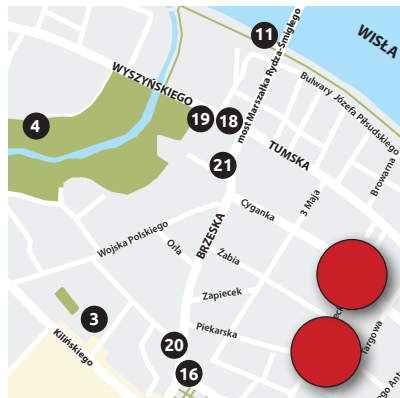
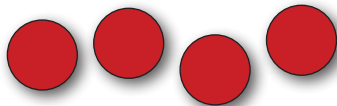
Uwaga: Przed rozpoczęciem rozgrywki osoba prowadząca grę (np. nauczyciel) może przedstawić uczniom w formie prezentacji multimedialnej (płyta CD) wszystkie miejsca pamięci ukazane na kartach do gry. Na podstawie instrukcji nazywa każde z nich i krótko opisuje wydarzenie historyczne, którego ono dotyczy.

Wariant III: „memory historyczno-topograficzne” (sugerowany wiek graczy 12+)

Na stole obok kart do gry i kart odpowiedzi pojawia się plansza (plan Włocławka). Ponumerowane miejsca pamięci przykryte są 24 żetonami premii. Po odkryciu dwóch takich samych kart i wybraniu właściwej karty odpowiedzi gracz ma szansę zdobyć żeton premii. Musi poprawnie wskazać na planie lokalizację miejsca pamięci. Odkrywa wybrany żeton i sprawdza, czy numer na planie jest identyczny z numerem na obrazkach i karcie odpowiedzi. Jeżeli mu się to uda, otrzymuje żeton premii. Na koniec gry żeton ma wartość jednej odkrytej pary. W przypadku błędnej odpowiedzi szansę na zdobycie żetonu premii ma następny gracz, przed swoim ruchem. Jeżeli nie uda mu się poprawnie wskazać miejsca na planie, szansa na zdobycie żetonu przepada.

Uwaga: Przed rozpoczęciem rozgrywki osoba prowadząca grę (np. nauczyciel) tak samo jak w wariantcie II prezentuje uczniom karty do gry z miejscami pamięci, zwracając szczególną uwagę na ich lokalizację na planie Włocławka.

1 Czasy zaborów

W 1795 r., po trzecim rozbiórze, państwo polskie przestało istnieć. Prusy, Rosja i Austria podzieliły między sobą terytorium Rzeczypospolitej i nastąpił kres jej niepodległości. W 1793 r. Włocławek znalazł się pod zaborem pruskim. Po obradach Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. Imperium Rosyjskie przejęło władzę nad miastem. Pomimo trudnej sytuacji Polacy się nie poddali. Kolejne pokolenia kontynuowały walkę w celu odzyskania wolności i zachowania tożsamości narodowej. Największymi zrywami narodowo-wyzwoleńczymi w XIX w. były powstanie listopadowe (1830–1831) i powstanie styczniowe (1863–1864). Podczas wojny z Rosją w 1831 r. wojsko polskie dowiodło swojej wysokiej wartości bojowej, walcząc przeciwko doświadczonemu w bojach przeciwnikowi m. in. w bitwach pod Olszynką Grochowską i Wawrem. Oba zrywy – pierwszy w formie regularnych działań militarnych, a drugi o charakterze partyzanckim – zakończyły się klęską i prześladowaniami. Jednak wielu Polaków nigdy nie pogodziło się z utratą wolności i własnego państwa, dając temu wyraz w 1918 r., kiedy w wyniku porażki państw zaborczych i własnych działań prowolnościowych odzyskaliśmy niepodległość.

Obelisk Pamięci poległych w latach 1830–1863 (al. Jana Pawła II)

2 Rok 1863

Włocławek został przyłączony do terytorium zaboru rosyjskiego po zakończeniu wojen napoleońskich i ustanowieniu nowego ładu europejskiego w wyniku postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 r. W 1863 r. polityka ucisku narodowego na ziemiach polskich, bezwzględne rządy cara i polskie dążenia niepodległościowe doprowadziły do wybuchu powstania styczniowego. Pomimo słabego uzbrojenia powstańców zryw ten przeszedł do historii jako największa w ówczesnej Europie wojna partyzancka. Przez szeregi powstańców przeszło ok. 200 tys. ochotników. Stoczyli oni ponad 1200 potyczek, które trwały 15 miesięcy. Aby odnieść zwycięstwo, Cesarstwo Rosyjskie musiało zaangażować w sumie większość swoich sił wojskowych.

Walka trwała do jesieni 1864 r. W powstaniu brali udział ochotnicy z innych krajów, m.in. Czesi, Węgrzy, Francuzi, Niemcy i Włosi. Jednym z nich był (urodzony na Elbie) Włoch płk Stanisław de Bechi, walczący na Kujawach Wschodnich, skazany i stracony 17 grudnia 1863 r. we Włocławku. Przed śmiercią krzychał „Evviva la Polonia!”. Pomnik bohaterskiego Włocha odsłonięto w mieście w 1923 r. W czasie II wojny światowej został zniszczony przez Niemców. Obecny obelisk powstał w 1963 r. Na początku XXI w. przeniesiono go w okolice miejsca straceń powstańców.

Pomnik Powstania Styczniowego i Pamięci Stanisława Bechiego
(przed halą sportowo-widowiskową OSiR, al. Fryderyka Chopina)

3 Rusyfikacja

Zniknięcie państwa polskiego z map świata nie satysfakcjonowało zaborców, gdyż mieszkańcy ziem rozbiorowych nadal czuli się Polakami. Cel nadrzędny Rosjan w XIX i na początku XX w. stanowiło wynarodowienie społeczeństwa polskiego, które zagrażało od wewnątrz ujednoliceniu Cesarstwa Rosyjskiego. Do największych działań depolonizacyjnych na ziemiach zaboru rosyjskiego doszło po upadku powstania styczniowego. Głównymi narzędziami wynaradawiania stały się administracja i edukacja. Przedstawiciel antypolskiego systemu oświatowego, kurator warszawskiego okręgu szkolnego Aleksander Apuchtin wprost nienawidził Polaków, stąd czasy jego urzędowania, tragiczne dla młodego pokolenia, nazwano „nocą apuchtinowską”. Pomimo ciągłych prześladowań i ograniczeń w posługiwaniu się językiem polskim w szkołach, władze rosyjskie nie złamały ducha młodzieży. 7 lutego 1905 r. włocławscy uczniowie poparli strajk studentów Politechniki Warszawskiej. Jeden z najważniejszych postulatów protestujących dotyczył wprowadzenia języka polskiego jako wykładowego. W 2005 r. przed I Liceum Ogólnokształcącym im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku odsłonięto kamień upamiętniający strajk w ówczesnej siedmioklasowej Szkole Handlowej.

Kamień Pamięci szkolnego strajku w 1905 roku (ul. Mickiewicza 6)

4 Noblista

Henryk Sienkiewicz (1846–1916) to najpopularniejszy polski pisarz przełomu XIX i XX w., laureat literackiej Nagrody Nobla i jeden z największych wśród polskich literatów podróżnik. Ogromną sławę przyniosła mu publikacja *Trylogii: Ogniem i mieczem* (1884), *Potopu* (1886) i *Pana Wołodyjowskiego* (1888). Pisząc w czasach zaborów „ku pokrzepieniu serc” o wojnach siedemnastego stulecia, wychowywał kolejne pokolenia zauroczone Kresami i heroicznymi czynami polskich bohaterów. Podczas I i II wojny światowej polscy żołnierze często używali pseudonimów, takich jak „Kmicic”, „Wołodyjowski” czy „Skrzetuski”. Międzynarodową sławę Sienkiewicz zyskał po publikacji powieści *Quo vadis* (1896), którą przetłumaczono na pięćdziesiąt języków. W latach siedemdziesiątych XIX w. podróżował po Ameryce jako korespondent „Gazety Polskiej”, a na początku lat dziewięćdziesiątych odbył podróż po Afryce. Efektem tych wypraw były m.in. *Listy z podróży do Ameryki* (1880), *Listy z Afryki* (1892) i nowele. W 1905 r. za całokształt twórczości otrzymał literacką nagrodę Nobla. Pod koniec życia wydał powieść *W pustyni i w puszczy* (1911). Po wybuchu I wojny światowej we współpracy z Ignacym Janem Paderewskim zorganizował Szwajcarski Komitet Generalny Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. W 1971 r. we Włocławku odsłonięto pomnik noblisty.

Pomnik Henryka Sienkiewicza (Park im. Henryka Sienkiewicza)

5 Wielka Wojna

Pod koniec XIX w. sytuacja międzynarodowa stała się korzystna dla Polaków. Po wielu dekadach państwa zaborcze znalazły się w dwóch przeciwnych blokach polityczno-militarnych: Rosja była członkiem trójporozumienia, natomiast Niemcy i Austro-Węgry – trójprzymierza. W tym okresie na ziemiach polskich ukształtowały się dwie orientacje polityczne – prorosyjska z Romanem Dmowskim na czele i proaustriacka pod przywództwem Józefa Piłsudskiego. Ich zwolenników łączył główny cel, który stanowiło odzyskanie niepodległości, ale dzieliły metody dążenia do niego. Po wybuchu I wojny światowej w 1914 r. marzenia o wskrzeszeniu państwa polskiego okazywały się coraz bardziej realne. Kwestia polska stała się problemem międzynarodowym, a żołnierze polscy zasilali zaborcze armie w długotrwałym konflikcie, biorąc udział w wielkiej licytacji o przyszłość ziem polskich. Dramatyzm lat 1914–1918 wiązał się z walką Polaków w wojnie po obu stronach frontu. Nierzadko dochodziło do sytuacji, gdy – jak pisał poeta Edward Słoiński: „W okopach pełnych jęku / Wsłuchani w armatni huk / Stoimy na wprost siebie / Ja – wróg twój, ty – mój wróg!”. W dniach 11–13 listopada 1914 r. pod Włocławkiem Niemcy i Rosjanie stoczyli walkę, która została uznana za największą bitwę manewrową I wojny światowej. Pamięci Polaków biorących udział w tych działaniach został poświęcony obelisk znajdujący się w podwłocławskich lasach.

Pamięci Polaków poległych podczas walk zaborców niemieckich z rosyjskimi w ramach Operacji Łódzkiej 12 XI 1914 roku (las podwłocławski)

6 Odzyskanie niepodległości

Po czterech latach światowego konfliktu (1914–1918), który zakończył się klęską zaborców, Polacy uzyskali możliwość ponownego utworzenia państwa. Pielęgnowanie tożsamości narodowej i ogromne poświęcenie poparte walką zbrojną pozwoliły im urzeczywistnić marzenia. 11 listopada 1918 r. to symboliczny początek procesu kształtowania się suwerennego państwa polskiego, który został zakończony w 1923 r. ostatecznym ustaleniem przebiegu granic. Podczas pierwszych lat po Wielkiej Wojnie nastąpił sprawdzian młodej państwowości polskiej. Sukcesem zakończyły się wówczas działania dyplomatyczne (w styczniu i lutym 1920 r., po ostatecznym zatwierdzeniu traktatu wersalskiego, do Polski przyłączono ważne obszary Pomorza i Kujaw), wojskowe (po walkach o granicę z sąsiadami, obejmujących m.in. powstanie wielkopolskie, trzy powstania śląskie 1919–1921 i wojnę polsko-bolszewicką 1919–1921) oraz ustrojowe (uchwalenie konstytucji marcowej w 1921 r.). Mieszkańcy Włocławka na wolność czekali 125 lat. Dzięki własnemu zaangażowaniu z 12 na 13 listopada 1918 r. wyparli Niemców z miasta. Z inicjatywy Instytutu Pamięci Narodowej w setną rocznicę odzyskania niepodległości w Parku im. Władysława Łokietka zasadzono dąb upamiętniający to wydarzenie.

Dąb Niepodległości (Park im. Władysława Łokietka)

7 Rok 1920

Po zakończeniu I wojny światowej młode państwo polskie stanęło przed najtrudniejszym dla siebie wyzwaniem militarnym. Na wschodnich granicach pojawiły się wojska bolszewickie, zmierzające do przeprowadzenia ogólnoświatowej rewolucji komunistycznej. Konflikt rozpoczął się w lutym 1919 r. i przebiegał z różnym natężeniem przez kolejne miesiące. W kwietniu 1920 r. marszałek Józef Piłsudski, wyprzedzając działania bolszewików, podjął wyprawę kijowską, która pomimo początkowego sukcesu zakończyła się kontrofensywą wojsk bolszewickich. Wojska polskie powstrzymały natarcie komunistów w zwycięskiej Bitwie Warszawskiej. Na ostateczny kształt granicy wschodniej kraju wpłynęła Bitwa Niemeńska (wrzesień–październik 1920 r.). Konflikt zakończył się podpisaniem traktatu ryskiego w 1921 r. Podczas wojny z bolszewicką Rosją obrońcy Włocławka odegrali istotną rolę w powstrzymaniu prawego skrzydła Frontu Zachodniego, dowodzonego przez Michaiła Tuchaczewskiego, które miało sforsować linię dolnej Wisły i zagrozić broniącej się Warszawie od północnego zachodu. Obroną dowodzili płk Wojciech Gromczyński i płk Józef Lewszecki. Aby uniemożliwić wrogom wtargnięcie do miasta, spalono most na Wiśle. Bój o Włocławek trwał od 14 do 19 sierpnia 1920 r. Do najważniejszych starć o miasto doszło 16 sierpnia na prawym brzegu rzeki. Walki na tym obszarze stanowiły jedną z czterech faz Bitwy Warszawskiej. Po zakończeniu obrony miasta na prawym brzegu Wisły na wzgórzu Szpetal pochowano poległych. Dwa lata później odsłonięto w tym miejscu pomnik, który zniszczyli Niemcy podczas II wojny światowej. Upamiętnienie odbudowano w 1990 r.

Pomnik Poległych Obrońców Wisły 1920 we Włocławku (wzgórze Szpetal)

8 Flotylla Wiślana

Flotylla Wiślana to związek taktyczno-operacyjny Polskiej Marynarki Wojennej utworzony 23 grudnia 1918 r. W tym dniu PMW otrzymała cztery jednostki pływające. Pierwszym dowódcą Flotylli został por. mar. Stefan Schmidt. Do głównych jej zadań należała służba patrolowa (m.in. w okolicach Nieszawy w październiku 1919 r.) oraz konwojowanie transportów z żywnością i materiałami wojennymi z Gdańska. Po przyłączeniu Pomorza do Polski na przełomie stycznia i lutego 1920 r. akwen operacyjny Flotylli zwiększył się o kolejne 194 km odcinka dolnej Wisły. Po wybuchu wojny polsko-bolszewickiej marynarze znad Wisły wraz z jednostkami pływającymi wsparli działania Flotylli Pińskiej na Polesiu. Latem 1920 r., gdy do linii Wisły, odgrywającej strategiczną rolę w ówczesnych planach obronnych, zbli-

żyły się wojska bolszewickie, zadania Flotylli polegały na patrolowaniu dolnego odcinka rzeki, obronie mostów i przepraw wiślanych oraz zwalczaniu przepływającego się przeciwnika wraz ze wsparciem ogniowym własnych wojsk w pasie nadrzecznym. Jednym z największych bohaterów Flotylli Wiślanej z okresu wojny z bolszewikami był ppor. mar. Jerzy Pieszkański. 14 sierpnia 1920 r. pod Bobrownikami, podczas wypełniania obowiązków służbowych, jego okręt „Moniuszko” wszedł w wymianę ogniową z wrogiem, został uszkodzony i osiadł na lewym brzegu Wisły. Pieszkański zginął po bohaterskiej walce. W 1921 r. pośmiertnie otrzymał stopień porucznika i Srebrny Krzyż Orderu Wojennego Virtuti Militari V klasy. Grób bohaterskiego marynarza znajduje się na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku.

Mogiła Jerzego Pieszkańskiego (Cmentarz Komunalny we Włocławku, al. Fryderyka Chopina)

9 Wódz Narodu

Józef Piłsudski (1867–1935), jeden z Ojców Niepodległości, naczelnik państwa i marszałek Polski, pochodził z Wileńszczyzny. Wychowywał się w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Pomimo intensywnej rusyfikacji ziem polskich w młodości uczestniczył aktywnie w poszerzaniu wiedzy o polskiej historii i literaturze. W 1886 r. został aresztowany przez policję carską pod zarzutem spisku na życie cara i zesłany na pięć lat do wschodniej Syberii. Po powrocie zaangażował się w nielegalną niepodległościową działalność w Polskiej Partii Socjalistycznej. Ponownie aresztowany przez Rosjan, w 1901 r. zbiegł ze szpitala w Petersburgu, stając się jedną z najbardziej znanych postaci polskiej lewicy niepodległościowej. Po wybuchu wojny rosyjsko-japońskiej wyjechał do Japonii, aby pozyskać tam środki na działalność utworzonej przez siebie Organizacji Bojowej PPS. Z jego inicjatywy powstał Związek Walki Czynnej. Był zwolennikiem orientacji proaustriackiej, lecz jego nadrzędny cel stanowiło odzyskanie przez Polskę niepodległości. Na początku I wojny światowej objął dowództwo nad I Brygadą Legionów. Po wywołanym przez niego tzw. kryzysie przysięgowym został aresztowany i internowany w Magdeburgu. Konsekwencja w walce o niepodległość zaskarbiła mu wielu zwolenników i po powrocie z Niemiec w listopadzie 1918 r. przekazano mu władzę, aby zjednoczyć odradzające się państwo polskie. Stał się ojcem zwycięstwa w sierpniu 1920 r. podczas Bitwy Warszawskiej. Był inicjatorem przewrotu majowego w 1926 r., który rozpoczął rządy sanacji w Polsce. We Włocławku mieszkańcy upamiętnili tą jedną z najważniejszych postaci w historii Polski nawiązując do tablicy ze zniszczonego przez Niemców w 1940 r. pomnika, którą odtworzono w 2005 r. w 70. rocznicę śmierci marszałka i 85. rocznicę Cudu na Wiśle.

Tablica Pamięci Józefa Piłsudskiego – wodza narodu (Bulwary im. Marszałka Józefa Piłsudskiego 10)

10 Białło-czerwona szachownica

Od jesieni 1918 r., po odzyskaniu niepodległości, na ziemiach polskich zaczęto przejmowanie sprzętu lotniczego armii zaborczych oraz obiektów wojskowych w Krakowie, Przemyśle, Lwowie, Lublinie, Warszawie, Poznaniu, Toruniu, Bydgoszczy i Grudziądzu. Był to początek oddolnego tworzenia polskiego lotnictwa. 14 listopada 1918 r. w Warszawie utworzono pierwsze centralne władze lotnicze – Sekcję Żeglugi Napowietrznej. Miesiąc później powołano Dowództwo Wojsk Lotniczych, które posiadało zwierzchnią władzę nad utworzonymi w lutym 1920 r. 22 eskadrami lotniczymi. Aby ułatwić identyfikację, 1 grudnia 1918 r. zdecydowano, że znakiem rozpoznawczym polskich samolotów będzie białło-czerwona szachownica. Ważnym sprawdzianem dla lotników były wojna polsko-ukraińska (1918–1919), a następnie wojna polsko-bolszewicka (1919–1921). Piloci przeprowadzali loty w celach rozpoznawczo-ostrzeliwująco-bombardujących. Latem

1920 r. obszar dolnej Wisły, aż do Włocławka, patrolowały trzy eskadry podlegające 5. Armii. W międzywojniu rozwijało się lotnictwo wojskowe, cywilne i sportowe. Jednym z najbardziej znanych lotników pochodzących z Włocławka był Jan Nagórski, który podczas służby w marynarce rosyjskiej w 1914 r. wykonał na wodnopławcu pierwszy w dziejach lot polarny. Z Włocławkiem był też związany uczeń Szkoły Handlowej (dzisiejszego I LO im. Ziemi Kujawskiej) Stanisław Skarżyński, konspirator Polskiej Organizacji Wojskowej, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, pilot Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Do jego największych wyczynów sportowych należały lot okrężny nad Afryką w 1931 r. i przelot nad Oceanem Atlantyckim w 1933 r. Obaj piloci zostali upamiętnieni w Porcie Lotniczym we Włocławku. Stanisław Skarżyński został także patronem włocławskiego aeroklubu.

Tablica Pamięci Jana Nagórskiego Pilota Polarnego (Kruszyn 1)

11 Marszałek Rydz-Śmigły

Edward Rydz-Śmigły (1886–1941) – działacz niepodległościowy i marszałek Polski. Przed wybuchem I wojny światowej zaangażował się w działalność Związku Walki Czynnej, który powstał z inspiracji Józefa Piłsudskiego. Dzięki przeszkoleniu wojskowemu z armii austriacko-węgierskiej mógł szkolić polskie kadry wojskowe, został więc mianowany komendantem Związku Strzeleckiego Okręgu Lwowskiego. W konspiracji przyjął pseudonim „Śmigły”. Podczas Wielkiej Wojny dowiódł swoich zdolności dowódczych i odwagi m.in. w bitwie pod Łowczówką (1914). Jako podkomendny Piłsudskiego dowodził 1. pułkiem I Brygady Legionów. Po kryzysie przysięgowym został komendantem Polskiej Organizacji Wojskowej, a gdy Piłsudski powrócił z twierdzy magdeburskiej awansował go na generała brygady. Od 1919 r. dowodził na najbardziej znaczących odcinkach walk toczonych o granice. Z sukcesami toczył bój z Ukraińcami, odbił Wilno (1919), opanował Dyneburg (1920) oraz uczestniczył w ofensywie na Kijów (1920), w kontrofensywie znad Wieprza (sierpień 1920) i w bitwie nad Niemnem (wrzesień 1920). Po przewrocie majowym został inspektorem armii, a po śmierci Piłsudskiego generalnym inspektorem Sił Zbrojnych. W 1936 r. otrzymał awans na generała broni i marszałka Polski. Zaangażowanie Rydza-Śmigłego w działania polityczne w drugiej połowie lat trzydziestych doprowadziło do jego konfliktu z prezydentem. W nocy z 17 na 18 września 1939 r., podczas wojny obronnej, przekroczył granicę z Rumunią, co wielu walczących oceniło jako zachowanie niegodne dowódcy. W 1937 r. nowo wybudowany most we Włocławku został nazwany imieniem Edwarda Rydza-Śmigłego, który wziął udział w jego otwarciu. Obecna konstrukcja została odbudowana po wojnie.

Most im. Edwarda Rydza-Śmigłego (Bulwary im. Marszałka Józefa Piłsudskiego 27)

12 Pińczata

Jesienią 1939 r. Niemcy przystąpili do akcji rozstrzeliwania mieszkańców Włocławka i okolic. Egzekucji dokonywano w trzech miejscach: w lasach niedaleko miejscowości Widoń, w Przyborowie, a na początku grudnia w lesie Pińczata. Według świadków przywożono w to miejsce mężczyzn, którzy sami musieli wykopać sobie groby. Zwłoki rozstrzelanych przysypywano cienką warstwą ziemi. W wyniku ekshumacji przeprowadzonej w listopadzie 1945 r. znaleziono trzy groby, w których spoczywały szczątki 42 osób. Zidentyfikowano 19 z nich, w tym mieszkańców dzielnicy Grzywno. W jedenaście przypadkach stwierdzono postrzały czaszki oraz wielokrotne złamania poszczególnych kości. Wśród zidentyfikowanych szczątków były zwłoki Witolda Mystkowskiego (1896–1939), ostatniego prezydenta miasta Włocławek w okresie międzywojennym, którego zamordowano 11 listopada 1939 r.

Miejsce Pamięci Pomordowanych przez Niemców (droga na Pińczatę)

13 Grzywno

Dzielnica Grzywno powstała w pierwszej połowie lat dwudziestych XX w. W 1939 r. zamieszkiwało ją ok. 5 tys. osób, głównie najbiedniejszych obywateli Włocławka, którzy sami budowali sobie proste domy, często ziemianki. W połowie lat trzydziestych ok. 80 proc. z nich nie miało pracy. Utrzymywali się kradnąc, żebrząc i prowadząc różnego typu nielegalną działalność. Ci, którzy posiadali zatrudnienie, pracowali przeważnie jako robotnicy. Byli to prawie wyłącznie Polacy. Zajęcie Włocławka przez Niemców w 1939 r. zapoczątkowało represje w stosunku do ludności polskiej i żydowskiej. 1 grudnia 1939 r. przystąpiono do likwidacji Grzywna. Przedstawiciele różnych formacji policyjnych, SS oraz Selbstschutzu aresztowali mieszkańców dzielnicy. Potem część z nich uwolniono, część rozstrzelano w lesie Pińczata, a pozostałych wysiedlono, wysyłając ich transportem kolejowym do Generalnego Gubernatorstwa. W tym samym czasie podpalono budynki, w których często przebywali ludzie niezdolni do samodzielnego poruszania się. Strzelano również do uciekających. Akcja zakończyła się 9 grudnia 1939 r. Wiosną 1940 r. teren zrównano z ziemią i zasadzono w tym miejscu las. W 2001 r. mieszkańcy Włocławka ufundowali kamień pamięci poświęcony ofiarom tych wydarzeń.

Kamień Pamięci Pomordowanych w 1939 roku Mieszkańców Dawnej Dzielnicy Grzywno
(ul. Leśna, przed Zespołem Szkół Samochodowych im. Tadeusza Kościuszki)

14 Pułk Ziemi Kujawskiej

Po odzyskaniu niepodległości władze polskie stanęły przed ważnym problemem organizacji jednolitego wojska, które po zakończeniu I wojny światowej wywodziło się m.in. z Legionów Polskich, Błękitnej Armii, I i III Korpusu Polskiego w Rosji oraz armii powstańczej z Wielkopolski. Różnice w uzbrojeniu, umundurowaniu i regulaminie nie przeszkodziły żołnierzom polskim w powstrzymaniu pochodu armii bolszewickiej na zachód, a następnie ustaleniu granicy na wschodzie. Cel najważniejszy – obrona wywalczonej wolności – został osiągnięty. Armia stała się symbolem niezależności i gwarantem pokoju aż do wybuchu II wojny światowej. Z losami Włocławka w okresie II Rzeczypospolitej związali się żołnierze 14. Pułku Piechoty. Batalion zapasowy pułku został przeniesiony do miasta 16 lutego 1920 r. Kilka miesięcy później, podczas wojny polsko-bolszewickiej, odegrał on doniosłą rolę, broniąc mieszkańców przed Armią Czerwoną. W maju 1921 r., po zakończeniu konfliktu, pułk został przetransportowany do Włocławka, gdzie zajął stare porosyjskie koszary. W 1923 r., w podzięk za największe poświęcenie ze strony żołnierzy, włocławianie przekazali im sztandar pułkowy, uznając 14. pułk za jednostkę macierzystą i nazywając go „Pułkiem Ziemi Kujawskiej”. Na rewersie płata wyhaftowano herb Ziemi Kujawskiej, a w lewym górnym i prawym dolnym rogu białego pola herb Włocławka. W sierpniu 1939 r. żegnani przez włocławian żołnierze wyruszyli na wojnę. Pułk został rozbity w bitwie nad Bzurą. Pierwotnie był to fałszujący historię Pomnik Wdzięczności Armii Radzieckiej, który odsłonięto w 1951 r. W okresie gdy Polska stała się suwerennym krajem, władze miasta w 1993 r. podjęły uchwałę o przekształceniu go w Pomnik Wdzięczności dla Żołnierza Polskiego, co wpłynęło na zmianę jego przesłania.

Pomnik Żołnierza Polskiego we Włocławku (plac Wolności)

15 Getto

Przed wybuchem wojny we Włocławku mieszkało 10–15 tys. Żydów, którzy stanowili ok. 20 proc. ogółu ludności. Po wkroczeniu Wehrmachtu do miasta zastrzelono kilkunastu z nich. Niemcy od początku zamierzali aresztować wszystkich Żydów, a tych, którzy nie zmieszczą się w więzieniach i aresztach, planowali rozstrzelać. Po przeprowadzeniu aresztowań okupanci zażądali od gminy żydowskiej kontrybucji, grożąc rozstrzelaniem wszystkich zatrzymanych. Po zapłaceniu pierwszej daniny władze niemieckie zażądały kolejnych. W październiku gmina nie miała już funduszy i oddała Niemcom należące do niej nieruchomości. W październiku i listopadzie Żydzi zaczęli opuszczać Włocławek i uciekać do Generalnego Gubernatorstwa, głównie do Warszawy i Lublina. Z początkiem zimy Niemcy przystąpili do wysiedlania ludności żydowskiej. Kilkuset włocławskich Żydów zmarło w czasie transportu. 9 listopada 1940 r. we Włocławku utworzono getto (zamknięta dzielnica miasta), do którego przesiedlono wszystkich Żydów (ok. 3–4 tys.). Rok później getto zostało całkowicie odizolowane od miasta ze względu na panującą w nim epidemię tyfusu. W kwietniu 1942 r. rozpoczął się proces jego likwidacji. Żydzi z Włocławka trafili do getta w Łodzi i obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Czterystu mężczyzn w wieku 14–50 lat deportowano do pracy przymusowej w obozach we Wrześni i Nakle nad Notecią. Rudery po byłym getcie zostały spalone, a miasto zyskało status „Judenfrei” (wolnego od Żydów). Nielicznym włocławskim Żydom, którzy zostali wywiezieni do pracy na Śląsk i w okolice Poznania, udało się przeżyć wojnę. W 2001 r. na terenie dawnego getta odsłonięto pomnik stylizowany na macewę (żydowski nagrobek), upamiętniający ofiary zbrodni niemieckiej.

Tablica Pamięci Getta Żydowskiego we Włocławku (ul. Nowomiejska, przed Zespołem Szkół Budowlanych)

16 Szare Szeregi

Zanim umilkły ostatnie strzały wojny obronnej, 27 września 1939 r. w Warszawie władze naczelne Związku Harcerstwa Polskiego podjęły decyzję o przejściu do konspiracji (tajnej działalności). Nowo powstałą organizację nazwano Szarymi Szeregami. Jako pierwsi nazwę tę przyjęli harcerze z Wielkopolski, a funkcjonowała ona do 1945 r. Szare Szeregi działały zarówno na terenach okupowanych przez Niemców, jak i Sowietów, zajmując się głównie aktywnością wychowawczą opartą na ideałach braterstwa, zgodnie z koncepcją „Dziś – jutro – pojutrze”, sformułowaną przez Aleksandra Kamińskiego, autora *Kamieni na szaniec*, i Floriana Marciniaka. Organizacja miała stanowić wsparcie armii podziemnej, podejmując służbę sanitarną i łącznościową. Po akcji scaleniowej struktury harcerskie skupiały ok. 20 tys. osób. W 1942 r. do Szarych Szeregów mogli przystąpić najmłodszy harcerze w wieku 12–15 lat, nazywani Zawiszakami. Harcerze w wieku 15–17 lat

odbywali przygotowanie w Bojowych Szkołach, natomiast najstarsi, powyżej 18. roku życia, walczyli w Grupach Szturmowych. Specyfika działalności konspiracyjnej na Pomorzu i Kujawach przyczyniła się do ograniczenia działalności harcerskiej. Włocławek należał do jednostki terytorialnej Polski Zachodniej, chorągwi pomorskiej o kryptonimie „Ul Lina”. Miejscowe harcerstwo zostało włączone do Szarych Szeregów w lutym 1941 r. Hufiec liczył około stu osób. Jedną z aktywniejszych harcerek włocławskich była Janina Lech (1919–1942). Po zajęciu miasta przez Niemców zaangażowała się w działalność społeczną. W lutym 1941 r. została aresztowana, a po ciężkim śledztwie skazana na karę śmierci i zgilotynowana. Rozkazem Komendy Szarych Szeregów w 1944 r. mianowano ją pośmiertnie podharc mistrzynią. W 1978 r. we Włocławku odsłonięto tablicę upamiętniającą członków włocławskich Szarych Szeregów. Janina Lech od 2019 r. jest patronką jednej z włocławskich ulic.

Pomnik Pamięci Harcerzy „Szarych Szeregów” (dziedziniec klasztoru Franciszkanów przy ul. Brzeskiej)

17 Armia Krajowa

14 lutego 1942 r., z rozkazu Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego, Związek Walki Zbrojnej został przemianowany na Armię Krajową. Podziemna organizacja konspiracyjna stanowiła część Sił Zbrojnych RP. Do chwili swojego aresztowania w czerwcu 1943 r. dowodził nią gen. Stefan Rowecki „Grot”. Następnym komendantem został gen. Tadeusz Komorowski „Bór”, a ostatnim Leopold Okulicki „Niedźwiadek”. W 1944 r. liczba żołnierzy AK wynosiła 350–400 tys. W trakcie kilku lat swojego istnienia AK z organizacji kadrowej przekształciła się w organizację masową. Celem nadrzędnym Komendy Głównej AK było przeprowadzenie w odpowiednim momencie powstania powszechnego. Do 1943 r. walkę bieżącą – sabotażową (umyślne wadliwe wykonywanie obowiązków) i dywersyjną (odwracanie uwagi) – z okupantem prowadziła organizacja „Wachlarz”, a następnie Kierownictwo Dywersji – Kedyw. Pod koniec 1942 r. rozpoczęły działalność oddziały partyzanckie na Zamojszczyźnie, a latem 1943 r. m.in. na Wileńszczyźnie i w Kieleckiem. Największy wysiłek zbrojny AK stanowiła akcja „Burza”. Na Pomorzu znaczącą rolę odgrywała działalność wywiadowcza. W ramach AK funkcjonował wywiad okręgu pomorskiego. Do największych sukcesów konspiratorów z Pomorza zalicza się zdobycie informacji o badaniach nad bronią rakietową na wyspie Uznam. W swoich wspomnieniach gen. Komorowski podkreślał, iż na ziemiach wcielonych do Rzeszy ruch podziemny natrafiał na największe trudności i przeszkody. Wysyłani tu dowódcy zazwyczaj po krótkim czasie zostawali wytropieni, aresztowani i traceni. Pomnik upamiętniający żołnierzy AK we Włocławku powstał w 2000 r.

Pomnik żołnierzy AK (Park im. Władysława Łokietka)

18 Zbrodnia Katyńska 1940

17 września 1939 r., zgodnie z układem zawartym przez Hitlera i Stalina, Armia Czerwona wkroczyła do Polski. Ponad 250 tys. polskich żołnierzy zostało wziętych do niewoli. Część z nich trafiła do trzech obozów internowania: w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie. 5 marca 1940 r. Józef Stalin zdecydował o ich zamordowaniu. W dniach od 3 kwietnia do 22 maja ok. 22 tys. przedstawicieli polskiej inteligencji zostało rozstrzelanych w Charkowie, Miednym i Katyniu na obszarze dawnego ZSRS. Ich rodziny deportowano do Kazachstanu. Polaków rozstrzeliwano także w Bykowni na terenie dzisiejszej Ukrainy i w Kuropatach na Białorusi. Na pytanie polskich władz emigracyjnych, co się stało z polskimi żołnierzami, Stalin odpowiedział: „Zwolniliśmy wszystkich”. Tragedia Zbrodni Katyńskiej wiąże się z kłamstwem, które

było najpierw propagandowo wykorzystywane przez Niemców, a następnie przez ZSRS i polskich komunistów. Aż do 1990 r. władze sowieckie twierdziły, że mord na polskich oficerach dokonali Niemcy. W tym roku ostatni przywódca ZSRS Michaił Gorbaczow przyznał, iż Zbrodni Katyńskiej dokonali funkcjonariusze NKWD wiosną 1940 r. Do tej pory Polsce nie przekazano wszystkich tomów akt śledztwa rosyjskiego dotyczącego zbrodni. W Katyniu i innych miejscach zostało rozstrzelanych 118 mieszkańców regionu włocławskiego. Śledztwo IPN, mające ustalić tożsamość wszystkich rozstrzelanych Polaków, ciągle trwa. Polscy prokuratorzy kwalifikują zbrodnię katyńską jako zbrodnię ludobójstwa.

Bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP (plac Mikołaja Kopernika 7)

19 Biskup Michał Kozal

Michał Kozal (1893–1943) urodził się w Wielkopolsce, niedaleko Krotoszyna. Jako uczeń poddawany był germanizacji w zaborze pruskim, uczestniczył w działalności tajnego kółka samokształceniowego i brał udział w strajku szkolnym w 1905 r. Ukończył Seminarium Duchowne w Gnieźnie i przyjął święcenia kapłańskie. Będąc młodym kapłanem w pełni poświęcił się swojemu powołaniu duszpasterskiemu, angażując się społecznie i patriotycznie. Jego pełna oddania posługa dla wiernych została dostrzeżona przez prymasa Polski Augusta Hłonda, który powierzał mu kolejne wyższe funkcje. Przed wybuchem II wojny światowej został rektorem Seminarium Gnieźnieńskiego i biskupem pomocniczym diecezji włocławskiej. Po zajęciu Włocławka przez Niemców rozpoczął się okres prześladowań duchowieństwa uważanego za ostoję polskości. Część duchownych stała się ofiarami zbrodni pomorskiej 1939. Losy bp. Michała Kozala potoczyły się inaczej. Po aresztowaniu 7 listopada 1939 r. trafiał do kolejnych więzień i obozów, gdzie bestialsko się nad nim znęcano. W kwietniu 1941 r. znalazł się w niemieckim obozie koncentracyjnym Dachau. Niemcy zgromadzili w nim duchowieństwo z różnych państw europejskich. Na 2720 duchownych przebywających w obozie 1780 pochodziło z okupowanej Polski; 868 zmarło. Podczas uwięzienia w obozie Michał Kozal udzielał innym więźniom wsparcia moralnego i dzielił się z nimi jedzeniem. Kiedy zachorował na tyfus, podano mu śmiertelny zastrzyk z fenolu. Biskup Kozal został beatyfikowany 14 czerwca 1987 r. W tym dniu w miejscu zamieszkania biskupa we Włocławku została umieszczona tablica upamiętniająca męczennika. Od 2002 r. Michał Kozal jest oficjalnie Patronem Miasta Włocławek.

Tablica upamiętniająca miejsce zamieszkania bp. Michała Kozala (ul. Gdańska 8)

20 Żołnierze Wyklęci

Dla wielu Polaków koniec II wojny światowej nie oznaczał zakończenia walki o niepodległe państwo. Wraz z wkroczeniem Armii Czerwonej na ziemie polskie nastąpił czas zniewolenia. Przywódcy trzech światowych mocarstw: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego uzgodnili, iż terytorium Polski znajdzie się w strefie wpływów ZSRS. Żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego, którzy dotychczas bohatersko walczyli z okupantem niemieckim, zostali uznani przez komunistów za „bandytów” i „faszystów”. Bez wsparcia Zachodu różne organizacje konspiracyjne poakowskie, obozu narodowego i lokalne podjęły trudną walkę o wolność ojczyzny. Aby stłumić dążenia niepodległościowe, polscy komuniści wraz z Sowiecami tłumili terrorem opór przedstawicieli tzw. drugiej konspiracji. Bohaterowie walki z Niemcami trafiali na wiele lat do więzień lub byli mordowani, a ich ciała wrzucano do bezimiennych dołów. Ostatni Żołnierz Wyklęty, sierż. Józef Franczak „Laluś”, został zamordowany w 1963 r. Pomimo wieloletnich działań komunistów, podejmowanych w celu zatuszowania prawdy o Żołnierzach Wyklętych, pamięć o nich przetrwała. Instytut Pamięci Narodowej poszukuje szczątków bohaterów w celu ich zidentyfikowania i oddania im należytego hołdu. Antykomunistyczne podziemie niepodległościowe na Kujawach funkcjonowało od lata 1945 r. Jednym z najaktywniejszych dowódców na tym terenie był Jerzy Gadzinowski „Szary”, uczeń Gimnazjum im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku, rozstrzelany w 1946 r. w wieku 19 lat. Tablica upamiętniająca walkę z komunistami została ufundowana w 2015 r. i odsłonięta 1 marca w Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”.

Tablica upamiętniająca Żołnierzy Wyklętych (na dziedzińcu klasztoru Franciszkanów przy ul. Brzeskiej)

21 Prymas Polski

W pierwszym okresie swojego życia Stefan Wyszyński (1901–1981) związał swój los z Włocławkiem. Tu zdobył średnie wykształcenie i rozpoczął drogę kapłańską. Święcenia przyjął we włocławskiej bazylice katedralnej w 1924 r. Po II wojnie światowej zaangażował się w zorganizowanie Wyższego Seminarium Duchownego i objął funkcję jego rektora. W 1946 r. został biskupem lubelskim, a dwa lata później papież Pius XII powierzył mu godność arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego oraz prymasa Polski. Wyszyński prowadził politykę umożliwiającą Kościołowi katolickiemu przetrwanie w najtrudniejszym dla niego okresie w dziejach powojennej Polski, a z czasem sukcesywne umacnianie jego pozycji. W 1950 r. podpisał porozumienie z rządem komunistycznym, uznając, że trzeba uczynić wszystko, aby „można było wrócić do normalnego życia niezbędnego do rozwoju Narodu i Kościoła”. Władze komunistyczne represjonowały Kościół, ingerując w jego wewnętrzne sprawy oraz aresztując księży i biskupów. Prymas zdecydowanie stanął w jego obronie. W 1953 r. stanowcze *Non possumus* („Nie możemy” – wyraz braku zgody dla podporządkowania się Kościoła władzom świeckim) Episkopatu spowodowało internowanie prymasa. Przebywał w ośrodkach internowania trzy lata. W tym czasie czterokrotnie zmieniano miejsce jego pobytu. Wtedy też powstał program Wielkiej Nowenny przed rocznicą tysiąclecia chrztu Polski. Był to dziewięcioletni program duchowej odnowy Polaków w oparciu o przyrzeczenia złożone na Jasnej Górze w sierpniu 1956 r. Prymas Wyszyński uczestniczył w pracach Soboru Watykańskiego II, który w znacznym stopniu zreformował Kościół katolicki. Pomnik we Włocławku został odsłonięty 12 maja 1996 r. w 50. rocznicę przyjęcia przez Stefana Wyszyńskiego sakry biskupiej.

Pomnik Stefana Wyszyńskiego (plac Mikołaja Kopernika)

22 Papież Polak

Karol Wojtyła (1920–2005) urodził się w Wadowicach. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie II wojny światowej pracował fizycznie w zakładach sodowych, kamieniołomie i oczyszczalni wody. Po wojnie rozpoczął pracę dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i kierował diecezją krakowską. Uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II. 16 października 1978 r. został wybrany na papieża. Zmienił wizerunek papieżstwa – otwarty, aktywny, spontaniczny, często przebywał wśród ludzi młodych, odbył też pielgrzymki do większości krajów świata. Bronił konserwatywnych zasad moralnych, uważając, że istnieją one po to, aby wymagać, a nie usprawiedliwiać. Jako głowa Kościoła katolickiego opowiedział się po stronie opozycjonistów walczących w Polsce o wolność

i legalizację niezależnego związku zawodowego „Solidarność”. Przyczynił się do obalenia komunizmu w Polsce i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Był pierwszym papieżem w historii, który przekroczył próg synagogi i meczetu. W 1981 r. został ranny w zamachu terrorystycznym. W 1991 r. podczas czwartej pielgrzymki do Polski odwiedził Włocławek i poświęcił Krzyż Pomnik ks. Jerzego Popiełuszki. Zmarł 2 kwietnia 2005 r. Dziewięć lat później został ogłoszony świętym. Jan Paweł II jest patronem województwa kujawsko-pomorskiego.

Pomnik Jana Pawła II (ul. Kościelna 8)

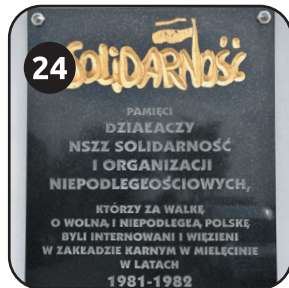
23 Bł. ks. Jerzy Popiełuszko

Jerzy Popiełuszko (1947–1984) – niezłomny kapłan i duszpasterz – wywodził się z ubogiej, patriotycznej rodziny żyjącej na Podlasiu. Świecenia kapłańskie otrzymał z rąk prymasa kard. Stefana Wyszyńskiego. Był lubiany i szanowany przez parafian z uwagi na swoją otwartość i serdeczność. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych trafił do Warszawy do parafii pw. św. Stanisława Kostki. W czasie strajków sierpniowych 1980 r. odprawił w Hucie Warszawa mszę św. dla strajkujących robotników i został z nimi, angażując się w ruch solidarnościowy. Podczas stanu wojennego jako pierwszy odprawił msze za ojczyznę. W kazaniach nawoływał do głoszenia prawdy i miłości bliźniego w życiu społecznym, obnażając kłamstwa władzy komunistycznej. Był przekonany, że „zło trzeba dobrem zwyciężać”. Wkrótce ks. Popiełuszką zainteresowała się Służba Bezpieczeństwa. Duchownego często wzywano na przesłuchania, tworzone przeciwko niemu fałszywe dowody, śledzono go. 19 października 1984 r. odprawił ostatnie w swoim życiu nabożeństwo w parafii pw. Świętych Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy. W czasie drogi powrotnej do Warszawy został porwany, dotkliwie pobity i zamordowany w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach. Jego ciało wyłowiono z Wisły przy zaporze we Włocławku. W atmosferze ogromnego wzburzenia społecznego odbył się proces bezpośrednich sprawców zbrodni. Nigdy nie ukarano jednak osób, które podjęły decyzję o zabiciu duchownego. W 2014 r. ks. Popiełuszko został ogłoszony patronem NSZZ „Solidarność”. W miejscu wyłowienia zwłok przy tamie we Włocławku został ufundowany Krzyż Pomnik ks. Jerzego Popiełuszki i okolicznościowa tablica.

Tablica upamiętniająca męczeńską śmierć ks. Jerzego Popiełuszki
(na prawym brzegu Wisły przy tamie we Włocławku)

24 Internowani

W celu stłumienia działalności NSZZ „Solidarność” i ocalenia komunistycznej dyktatury z 12 na 13 grudnia 1981 r. ówczesne władze z gen. Wojciechem Jaruzelskim na czele wprowadziły w Polsce stan wojenny. Na ulicach miast pojawiło się 70 tys. żołnierzy i 30 tys. milicjantów, kilkanaście tysięcy funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i około 1400 czołgów – rozpoczęła się wojna z narodem. Był to pierwszy po okresie stalinowskim czas, kiedy represje wobec społeczeństwa przybrały tak masowy charakter. Aby stłumić dążenia wolnościowe Polaków, wykorzystano różne metody prześladowania, takie jak postępowania doraźne przed sądami, weryfikacja kadr, działania nękające Służby Bezpieczeństwa, pobicia, zabójstwa i masowe internowania. W ramach operacji „Jodła” podczas pierwszej nocy stanu wojennego

aresztowano 3173 osoby. Ogółem do 22 lipca 1983 r. w 52 ośrodkach odosobnienia znalazło się ponad 10 tys. osób. Pod koniec 1982 r. pod pozorem ćwiczeń wojskowych 1711 opozycjonistów umieszczono w 13 wojskowych obozach odosobnienia. Internowano 92 mieszkańców województwa wrocławskiego, którzy zostali osadzeni w Mielęcinie. W późniejszym czasie kilka osób przeniesiono do ośrodków w Kwidzynie, Darłównie, Potulicach i Strzebielinku. Najmłodsi osadzeni mieli 17 i 19 lat i byli jeszcze uczniami liceum ogólnokształcącego. W 22. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego na budynku Zakładu Karnego we Wrocławku odsłonięto tablicę upamiętniającą internowanych w Mielęcinie.

Tablica upamiętniająca działaczy NSZZ „Solidarność” i organizacji niepodległościowych więzionych w latach 1981–1982 (Zakład Karny, ul. Bartnicka 10)

Koncepcja i opracowanie gry:

dr Tomasz Ceran

Autor tekstów:

Mirosław Sprenger

Zdjęcia miejsc pamięci:

Mirosław Sprenger, Andrzej Goiński, Katarzyna Zarębska (UMWKP)

Korekta:

Anna Świtalska-Jopek

Projekt:

Piotr Wiejak

Druk:

Granna

Bdgoszcz–Toruń–Włocławek 2021

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Gra składa się z:

- › 48 ponumerowanych kart do gry z fotografiami miejsc pamięci (24 pary)
- › 24 kart odpowiedzi z nazwami miejsc pamięci
- › planszy (planu Włocławka) z zaznaczonymi miejscami pamięci
- › 24 żetonów premii
- › klepsydry
- › instrukcji z komentarzem historycznym
- › płyty CD z prezentacją włocławskich miejsc pamięci

Poznaj miejsca pamięci narodowej we Włocławku związane z historią XIX i XX wieku!

Dowiedz się, jakie wydarzenia upamiętniają!

Odsłoń dwa identyczne obrazki, wybierz właściwą kartę odpowiedzi i wskaż miejsca pamięci narodowej na planie Włocławka.

Zagraj w „memory klasyczne”, „memory historyczne” lub „memory historyczno-topograficzne”.

Zobacz historię w swoim najbliższym otoczeniu!

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

www.ipn.gov.pl

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

www.kujawsko-pomorskie.pl